

Regionalna ekonomija

Osnovne informacije o predmetu

Prof. dr Gordana Đurović

- **Ciljevi izučavanja predmeta:** Izučavanje regionalne politike u saremenim tržišnim privredama, na primjeru EU i analiza regionalnog razvoja i regionalne politike u Crnoj Gori

REGIONALNA EKONOMIJA

I. REGIONALNA EKONOMIJA I REGIONALNA POLITIKA: OSNOVNI POJMOVI

II. TEORIJE REGIONALNOG RAZVOJA U EKONOMSKOJ LITERaturi

1. Regionalni razvoj u klasičnoj literaturi o privrednom razvoju
 - 1.1. Teorija polova rasta (Fransoa Peru)
 - 1.2. Debata o balansiranoj i nebalansiranoj razvoju
2. Neoklasični model rasta
3. Modeli endogenog rasta
4. Nova ekonomska geografija
5. Novi koncepti regionalnog razvoja
6. Ocjena teorijskih pravaca

III. BUDŽET EU KAO PRETPOSTAVKA REGIONALNOG RAZVOJA, EKONOMSKE, SOCIJALNE I TERITORIJALNE KOHEZIJE UNIJE

1. Pojam, načela i funkcije budžeta
2. Načela budžeta EU
3. Razlika budžeta EU i nacionalnog budžeta
4. Pojam finansijske perspektive EU
5. Postupak usvajanja budžeta Evropske unije
6. Prihodi budžeta EU
7. Rashodi budžeta EU
8. Kritički osvrt na odnos neto efekata budžeta EU na države članice (2007-2013)
9. Budžet EU 2014. i države članice

IV. REGIONALNA POLITIKA EVROPSKE UNIJE

1. Istorijski razvoj regionalne politike EU
 - 1.1. Prva faza: 1958–1975. godine
 - 1.1.1. Budžet
 - 1.1.2. Začeci regionalne politike i prvi strukturni fondovi (ESF i EAGGF) 51
 - 1.2. Druga faza: 1975–1986. godine
 - 1.2.1. Budžet – uvođenje sopstvenih izvora finansiranja
 - 1.2.2. Regionalna politika – osnivanje ERDF
 - 1.3. Treća faza: 1986–1999. godine
 - 1.3.1. Budžet EU – GNI kao četvrti vlastiti izvor i finansijska perspektiva
 - 1.3.2. Jedinstveni evropski akt (1986) i njegov uticaj na veću koheziju država članica
 - 1.3.3. Prvi Delorov paket (1989–1993. godine)
 - 1.3.4. Drugi Delorov paket (1993–1999. godine)
 - 1.3.5. Uvođenje Nomenklature teritorijalnih statističkih jedinica – NUTS
 - 1.3.6. Kohezioni fond
 - 1.3.7. Komitet regiona
 - 1.4. Četvrta faza: 2000–2006. godine
 - 1.4.1. Regionalna politika EU - okvir kohezione politike i dalja reforma strukturnih fondova
 - 1.4.2. Zajednička poljoprivredna politika

- 1.4.3. Kompromis država članica u susret velikom proširenju
- 1.5. Peta faza: 2007–2013. godine - „Građenje zajedničke evropske budućnosti“
 - 1.5.1. Finansijska perspektiva EU 2007–2013. godine
 - 1.5.2. Ciljevi, strukturni fondovi i inicijative
 - 1.6. Programi Unije
 - 1.7. Finansijska perspektiva 2014–2020. godine
 - 1.8. Višegodišnji finansijski okvir 2021–2020. godine

2. Institucionalni okvir regionalne politike EU
 - 2.1. Evropska komisija
 - 2.1.1. Generalni direktorat za regionalnu politiku
 - 2.1.2. Generalni direktorat za zapošljavanje, socijalnu politiku i inkluziju
 - 2.2. Evropski savjet, Evropski parlament i Savjet
 - 2.3. Predstavljanje regionalnih i lokalnih interesa na nivou EU

V. REGIONI EVROPSKE UNIJE

1. Evropska integracija i proces regionalizacije
 - 1.1. Bazični principi klasifikacije regiona u EU
 - 1.2. NUTS klasifikacija za EU
 2. Razlike u nivou razvijenosti regiona u EU
 - 2.1. Grupisanje država i regiona
 - 2.2. Indikatori regionalnih gepova - Eurostat (2008)
 - 2.3.2. Nacionalne politike i kohezija
 - 2.3.3. Ostale EU politike i kohezija

VI. BUDUĆNOST REGIONALNE POLITIKE I OSTVARIVANJE EKONOMSKE, SOCIJALNE I TERITORIJALNE KOHEZIJE

1. Izazovi regionalne politike Evropske unije
 - 1.1. Regioni 2020
 - 1.1.1. Globalizacija: južni i jugoistočni regionu su naročito izloženi
 - 1.1.2. Demografske promjene: velike razlike širom Evrope
 - 1.1.3. Klimatske promjene: Južna Evropa je najugroženija
 - 1.1.4. Energetika: šema centar - periferija

VII. PRETPRISTUPNA PODRŠKA EU

1. Pretpristupna podrška, trgovinski sporazumi i razvojna podrška
2. Pretpristupna podrška u budžetu EU
 - 2.1. Pretpristupni fondovi EU tokom Finansijske perspektive 2000–2006
 - 2.2. Program CARDS
 - 2.3. Veza između pretpristupne podrške (IPA) i postpristupnih fondova EU
3. Instrument za pretpristupnu podršku (IPA 2007–2013)
 - 3.1. Pravni okvir
 - 3.2. Komponente programa IPA
 - 3.3. IPA programi u Crnoj Gori
 - 3.3.1. Princip kofinansiranja
 - 3.4. Programi Unije i mogućnost učešća država kandidata za članstvo
 - 3.5. Pretpristupna podrška IPA I – naučne lekcije

- 3.6. Izazovi u narednom periodu
4. Instrument za pretpristupnu podršku (IPA) u finansijskoj perspektivi 2014–2020
 - 4.1. IPA Programi za Crnu Goru 2014–2020: sektorski pristup
 - 4.2. Nacionalni program IPA u Crnoj Gori
 - 4.4. Programi prekogranične i transnacionalne saradnje
 - 4.5. Vipecorisnička IPA
 - 4.6. Programi Unije u kojima će učestvovati CRNA GORA
 5. Modeli upravljanja sredstvima pretpristupne podrške
 - 5.1. Projektni ciklus
 - 5.2. Modeli upravljanja
 - 5.3. Uspostavljanje indirektnog sistema upravljanja sredstvima
 - 5.3.1. Kreiranje struktura i imenovanje nosilaca ključnih funkcija
 - 5.3.2. Programiranje pomoći
 6. IPA III 2021–2027. godine

VII. KRITIČKI OSVRT NA RAZVOJNI KONCEPT CRNOGORSKE EKONOMIJE

1. Dinamične strukturne promjene
2. Formirane strukturne i prostorne disproporcije
3. Tranzicija i razvojna ograničenja devedesetih godina XX vijeka
4. Makroekonomski trendovi tokom tranzicione recesije devedesetih godina XX vijeka
5. Efekti tranzicione recesije
6. Državna zajednica Srbija i Crna Gora
7. Razvojna politika Crne Gore
8. Makroekonomski trendovi u uslovima ekonomske krize
9. Razvojni dokumenti Crne Gore kao odgovor na EU razvojnu strategiju
 - 9.1. Pravci razvoja Crne Gore
 - 9.2. Strategija pametne specijalizacije
 10. Ograničenja razvoja
 11. Ključni razvojni projekti
 12. Srednjoročne razvojne projekcije i nova ekonomska kriza izazvana pandemijom COVID-19
 13. Ključni makroekonomski indikatori dugog roka

IX. REGIONALNI RAZVOJ CRNE GORE: OSTVARIVANJE CILJEVA EKONOMSKE, SOCIJALNE I TERITORIJALNE KOHEZIJE

1. Stanovništvo, zaposlenost i nezaposlenost
2. Strukturne promjene

X. INSTITUCIONALNI OKVIR ZA VOĐENJE REGIONALNE POLITIKE U CRNOJ GORI

1. Zakon o regionalnom razvoju (2011)
2. Strategija regionalnog razvoja Crne Gore
 - 2.1. Prioritetne oblasti razvoja, prioriteta i mjere za ostvarivanje ciljeva na nacionalnom nivou
 - 2.2. Finansiranje regionalnog razvoja – domaći izvori
 - 2.3. Finansiranje regionalnog razvoja – inostrani izvori
 3. Statistička podjela Crne Gore
 4. Regionalne razlike – Indeks konkurentnosti i Indeks razvijenosti

Ishodi učenja predmeta RegEK

- **Student: Zna i razumije teoriju regionalnog razvoja**, privredni razvoj Crne Gore kroz razvoj njenih regiona, regionalne disparitete i profil aktuelne regionalne i razvojne politike;
- **Posjeduje znanje i razumijevanje procesa konvergencije evropskih regiona** kroz integraciju na unutrašnjem tržištu EU, povezuje regionalni razvoj EU i regionalni razvoj Crne Gore kroz proces prilagođavanja politike;
- **Razumije proces programiranja razvoja lokalnih zajednica** u Crnoj Gori i kritički pristupa analizi strateških planova razvoja opština Crne Gore i regionalnih razvojnih projekata;
- **Razumije razvoj Evropske unije kroz razvoj njene regionalne politike I zajedničkog budžeta EU**; jačanje strukturnih fondova, ispunjavanje ciljeva ekonomske, socijalne i teritorijalne kohezije EU kao ključnog integracionog cilja;
- **Posjeduje znanje o ključnim programima Unije koji su posvedeni mladima, obrazovanju i mobilnosti**; Razumije proces programiranja pretpristupne podrške EU i kritički pristupa analizi njenog uticaja na podsticanje razvoja regiona i lokalnih zajednica u Crnoj Gori;
- **Razumije ključne elemente pripreme predloga EU projekata**; Zna razviti projektnu ideju za manji EU projekat;
- **Umije da koristi stručnu literaturu iz oblasti regionane politike, posebno regionalne politike EU**, zna pristupiti bazama podataka EU institucija i programima 4 Unije, obrađuje integracione teme kroz seminar, esej i debatu;

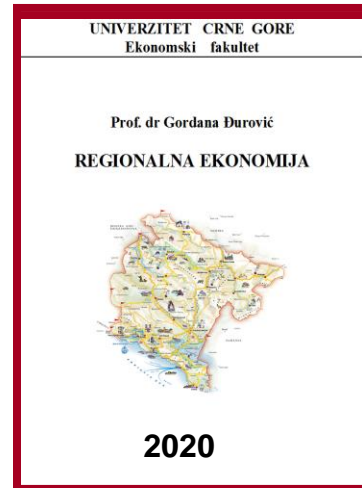

Literatura

- Gordana Đurović : **Regionalna ekonomija**, Ekonomski fakultet, Podgorica, **2020** (učilo), dostupno u RXCopy, Moskovska;
- -R. Crescenzi & M. Percoco, **Geography, Institutions and Regional Economic Performance**, Springer, 2013;
- **Dokumenta Evropske komisije** (Cohesion report, EC report on WB countries, WB Investment Framework, EU programmes...)
- Izbrani naučni radovi,
- **Dokumenta Vlade Crne Gore** o regionalnom razvoju i reg.politici; lokalni razvojni planovi i projekti;

Metod rada, vrednovanje

- 3 P + 2 V
- ONLINE i učionica
- Oblici provjere znanja i ocjenjivanje:
 1. Izrada eseja, aktivnost na predavanjima, aktivnost na vježbama (seminar, prezentacija, domaći, diskusija, gostujuće predavanje, online konferencije...) – ukupno **50 bodova**, od čega okvirno 10 bodova aktivnost na predavanjima; 10 bodova aktivnost na vježbama i 30 bodova individualni rad studenta;
 2. Završni ispit – **50 bodova**

Konsultacije

- Kabinet 208, II sprat, ponedjeljkom u 17.00 h
- E-mail: gordana@t-com.me
- Važno:
 - a) pravila na predmetu – poštovanje rokova i dogovora
 - b) korespondencija profesor-student

PRIJAVA I ODBRANA MASTER RADA

Član 15

Student predlaže temu i mentora rada **nakon završetka drugog semestra**, a najkasnije do završetka trećeg semestra.

Vijeće imenuje mentora i komisiju za ocjenu master rada i odobrava predloženu temu.

Komisija iz stava 2 ovog člana ima, po pravilu, tri člana, od kojih je jedan član mentor.

Članovi ove komisije su, istovremeno, i članovi Komisije za odbranu rada.

Tema master rada može da se izabere iz naučnih oblasti master studijskog programa.

Mentori master rada mogu biti nastavnici koji su iz naučne oblasti master studija.

Član 16

Za izabranu temu student podnosi Komisiji za master studije pisanu **prijavu na Formularu za prijavu teme master rada, koji čini sastavni dio ovih pravila**.

Potrebnu pomoć studentu za pripremu teme pruža mentor, koji potpisuje saglasnost na temu.

Član 17

Na osnovu podnesene prijave, uz saglasnost **Komisije za master studije** i pribavljeno pozitivno mišljenje **Odbora za monitoring master studija**, student može da nastavi sa pisanjem master rada.

Obim – 60-80 stranica.

Regionalna ekonomija

1. UVODNO PREDAVANJE

Prof. dr Gordana Đurović

REGIONALNA EKONOMIJA

Uvod u predmet

AN
BA
BP
BD
BR
CT
DG
GS
HN
KL
KO
MK
NK
PT
PG
PL
PV
PŽ
RO
TV
TZ
ŠN
UL
ŽB

Administrativna Crna Gora 2018

(22 opštine,
Glavni grad,
Prijestonica)

Osnovni pojmovi

- **REGION** (od latinske reči *regio*) označava oblast, reon, zonu, kraj, susjedstvo, površinu, okrug, područje, polje, prostor, mjesto, predio. U kontekstu jedne konkretne države, nezavisno od njene veličine, region predstavlja njen teritorijalno zaokruženi dio.
- On ima, sa jedne strane, skup karakteristika koji ga povezuju sa cjelinom države, a sa druge strane, skup (drugih) karakteristika koje ga čine specifičnim.

Granice regiona

- Ima posebne karakteristike, ali ne uvijek fiksne granice regije
- Kod regionalne politke EU - granice su jasnije zbog pravila korišćenja Fondova

Region kao geografsko područje

- **Regon u okviru jedne države:** se najčešće definiše kao geografsko područje koje je manje od nacionalne teritorije u kojoj se nalazi. Tako regija može biti **opština, grad, region, grupacija regiona.**
- Regionom se nazivaju i djelovi dvije ili više različitih država koji čine teritorijalnu cjelinu, na primjer: Panonski region obuhvata djelove Mađarske, Srbije, Rumunije, Hrvatske, Slovačke, Austrije, Slovenije, Bosne i Hercegovine i Ukrajine; Dunavska regija; Jadranska regija;

Evroregion / "Evropa regiona" /

- nov institucionalni fenomen koji se širi Evropom/EU
- **EVROREGIONI** se formiraju u cilju da se unaprijede zajednički interesi kao i životni standard pograničnog stanovništva. Npr. **BALTIČKI; JADRANSKO-JONSKI, DUNAVSKI, ALPSKI..**
- Istovremeno, evroregion može da znači i interesno povezivanje bez zakonske osnove, uz afirmaciju dobra od zajedničkog interesa. Može takođe imati svoju administrativnu instituciju i zajedničko planiranje razvoja
- Može biti dobrovoljna interesna asocijacija koja, uz poštovanje nacionalnih i međunarodnih propisa, radi u cilju eliminacije "teritorijalnog izolacionizma"
- **KOMITET REGIONA** u okviru EU savjetodavnih tijela dobija sve važniju ulogu i u **procesu odlučivanja** unutar EU (cine ga predstavnici regiona i lokalnih zajednica)

Dunavski region

Jadransko jonski region

Regionalizacija

- **REGIONALIZACIJA** se generalno shvata kao:
 - a) **STVARANJE NOVOG NIVOVA** u državnoj teritorijalnoj organizaciji;
 - b) **OSNIVANJE NOVIH INSTITUCIJA** koje mogu široko varirati u pogledu tijela, odgovornosti i moći, ali su uvijek instalirane iznad nivoa postojećih lokalnih institucija.

One se mogu definisati veoma rastegljivo, uključujući regione koji su samo subordinirani nivoi centralne vlasti, ili su, u užem smislu, izraz regionalizacije u kojoj je region teritorijalna vlast, koje se može dalje diferencirati prema njenom ustavnom statusu.

Cilj: stvaranje novog nivoa između države i JLS

Regionalizam

- **REGIONALIZAM** odgovara definiciji **regije** kao jednog korpusa, ljudskih, kulturalnih, jezičkih ili drugih obilježja koja se opravdano transformišu u **političke zahtjeve** za većim ili manjim stepenom autonomije
- **REGIONALIZACIJA**, odnosno regionalizam, izbor su svake države ponaosob, odnosno, izbor nacionalne regionalne politike.
- Regionalizam se odnosi i na **ideologiju i politički pokret** koji odražava zahtjeve građana određene teritorije (regiona) za veću kontrolu nad poslovima regiona i za spostavljanje regionalne vlasti.
- Regionalizam kao fenomen stoga je usmjeren „od dolje ka gore“, on je **decentralistički i politički**.

Regionalni razvoj

- **Nauka o regionalnom razvoju** fokusirana je na socijalne, ekonomske i teritorijalne aspekte regija (razvoja regija – EST kohezija)
- **Regionalni ekonomski razvoj** je pokretanje ekonomskih procesa i korišćenje resursa prihvatljivih za regiju što rezultira u održivom razvoju i željenim ekonomskim rezultatima za regiju, u skladu s vrijednostima i očekivanjima biznisa, preduzetništva, stanovništva i samih posjetilaca (posao, turizam).
- Ovaj pristup pokušava uravnotežiti **kvalitativne i kvantitativne** ciljeve ekonomskog razvoja regiona

Regionalni razvoj

- Regionalni razvoj može se posmatrati kao proces započinjanja, strukturiranja i postizanja **održivog razvoja**, uzimajući u obzir složene regionalne prilike, uz primjenu odgovarajućih postupaka i instrumenata čiji je cilj privredni razvoj, uz istovremeno njegovanje društvenih načela i ekoloških zahtjeva.

Regionalna politika (politika regionalnog razvoja)

- **regionalni pristup** razvoju cjelokupne nacionalne ekonomije, ali može imati i nadnacionalnu dimenziju, kao što je to slučaj sa regionalnom politikom EU.
- Dva temeljna cilja politike:
 - POVEĆANJE EFIKASNOSTI NACIONALNE EKONOMIJE I
 - URAVNOTEŽENI RAZVITAK CIJELOG NACIONALNOG PROSTORA.
- **Osnovna svrha:** pomaganje manje razvijenim regionima.
- Gotovo sve politike imaju prostornu dimenziju, i rijetko su regionalno neutralne.
- Regionalna politika podrazumijeva **stvaranje uslova** na
 - a. ekonomskom,
 - b. političkom i
 - c. društvenom planu **za razvoj svake regije**, ali i cijelog nacionalnog prostora.

Oblici regionalne politike:

Oblici regionalne politike:

- a) **PREVENTIVNA**, kada nastoji spriječiti nepoželjna kretanja u budućem razvoju,
 - b) **KOREKTIVNA**, kada pokušava ispraviti posljedice dosadašnjeg razvoja na određenom prostoru
-
- **Regionalna politika u užem i širem smislu:**
Učinak sektorskih politika na regionalni razvoj često se naziva **regionalnom politikom u širem smislu**, dok se **pojedini naponi za doprinos razvoju slabijih regija** nazivaju **regionalnom politikom u užem smislu**.

Područje djelovanja regionalne politike

- Danas se politika RR uglavnom fokusira na socijalni kapital, blagostanje i redistribuciju (BDP) u korist slabijih regija, kao i privredni rast u svim dijelovima neke države (da razvijenije regije investiraju u manje razvijene...)
- Vremenom, sve se manji naglasak stavlja na “**regionalnu ravnotežu**” i slabije regije, a sve više na “**EKONOMSKI RAZVOJ**” **SVIH REGIJA**.
- Gotovo sve politike imaju prostornu dimenziju i rijetko su regionalno neutralne

Dileme regionalne politike

- **Kako uskladiti razvoj pojedinih djelatnosti s razvojem pojedinih područja?** (potencijalni konflikt)
- Ako se zanemari prostorni faktor u razvitku djelatnosti, vjerojatno će se dobiti super koncentracija djelatnosti u malom broju tačaka u prostoru, najčešće u samo jednoj centralnoj regiji.
- **Ako se insistira na “apsolutnoj jednakosti” u stepenu razvijenosti svih regija, vjerojatno se nikad neće postići zadovoljavajući stepen razvijenosti jedne zemlje.**

Regionalna politika EU

- Najvažniji instrument za postizanje kohezije; podrazumijeva prilagođavanje novim kretanjima i restrukturiranje velikih razmjera (razvoj infrastrukture, smanjivanje nezaposlenosti, podsticanje industrije i svih oblika djelatnosti) kako bi se poboljšala konkurentnost lokalne privrede i time **IZJEDNAČILE/SMANJILE NEJEDNAKOSTI RAZVOJA REGIONA U EU.**
- Kada se govori o regionalnoj politici EU, treba imati u vidu da se ne odnosi samo na regionalni razvoj u **užem** smislu te riječi, već o nastojanju da se postigne **povezivanje** na nivou EU smanjivanjem postojećih razlika u stepenu razvoja EU regiona.

Značaj regionalne politike za EU

„Evropa svoju budućnost vidi kao **ravnotežu** između **konkurencije i saradnje**, zajednički pokušavajući da usmjerava sudbine muškaraca i žena koji žive u njoj. Da li je ovo lako uraditi? Ne. Snage tržišta su moćna. Ukoliko bismo sve prepustili slučaju, industrija bi bila koncentrisana na sjeveru, a nezaposlenost na jugu. Ali ove tržišne snage, ma koliko moćne bile, ne djeluju uvijek u istom pravcu.

Ljudski naponi i politička stremljenja su pokušaj da se obezbijedi ravnomjeran razvoj teritorija.“

*Izjava Žaka Delora iz 1989. godine,
predsjednika Evropske komisije (1985–1995).*²⁶

Regionalna politika EU

- **Regionalna politika EU** osmišljena je radi smanjenja ekonomskih i socijalnih razlika između država članica Unije, pomaganjem regionalnog razvoja, uz nastojanje da se postigne **povezivanje** na nivou EU smanjivanjem postojećih razlika u nivou razvoja između njenih regiona.
- **Glavni razlog postojanja regionalne politike EU je političke prirode**, sa ciljem da ujednači životni standard svih stanovnika Unije, ali isto tako da se prikaže da EU počiva na principu solidarnosti između država članica.
- Pored čisto političkih razloga, postoje i **razlozi ekonomske prirode koji opravdavaju postojanje regionalne politike EU**

Kohezijska politika

- **REGIONALNA POLITIKA**- usmjerena prema smanjenju ekonomskih i društvenih razlika između EU regija, s ciljem ostvarivanja jedinstvenog tržišta
- **STRUKTURNA POLITIKA** – šire značenje, sadrži regionalne i neregionalne (sektorske) komponente
- **KOHEZIJSKA POLITIKA** – najšire značenje, obuhvata niz mjera za postizanje ciljeva ekonomske, socijalne i teritorijalne kohezije EU (formalno u upotrebi od 1986. – JEA)

Strukturni fondovi EU

- Strukturni fondovi EU u službi su kohezione politike
- Iz strukturnih fondova se financiraju razvojni projekti koji doprinose smanjivanju razlika između razvijenijih i manje razvijenih dijelova EU, kao i promovisanju ukupne konkurentnosti evropskog društva i ekonomije
- **Strukturni (i investicioni) fondovi: ERDF, ESF**, kao i **Kohezioni fond**, na raspolaganju su državama članicama koje imaju potrebe za dodatnim, EU ulaganjima u ujednačen i održiv ekonomski i društveni razvoj
- Napomena: Strukturni fondovi u siirem kontekstu, prema Lisabonskom ugovoru, cine i **fondovi za podrasku poljoprivredi i ribarstvu**

NUTS

(franc. *Nomenclature des unités territoriales statistiques*)

Statistička nomenklatura prostornih jedinica koju je definisao Eurostat, kako bi stvorio jedinstvenu i koherentnu strukturu za teritorijalnu raspodjelu.

Postoje tri nivoa klasifikacije definisane prema veličini i broju stanovnika na određenom području (NUTS 1, NUTS 2, NUTS 3) koje se koriste za definisanje prihvatljivosti nekog regiona za finansiranje iz instrumenata kohezivne politike.

NUTS nivo / broj stanovnika	Minimum	Maksimum
NUTS 1	3.000.000	7.000.000
NUTS 2	800.000	3.000.000
NUTS 3	150.000	800.000

Pretpostavke za uspješnu regionalnu razvojnu politiku

PETER MASKELL navodi četiri preduslova za uspješnu regionalnu razvojnu politiku:

1. Dobra regionalna politika uslovljena je specifičnim kontekstom, mora uzimati u obzir **karakteristike privredne strukture regije** i postojeće netržišne institucije.
2. Dobra regionalna politika je **tržišno usmjerena**, podržavajući aktivnosti koje je tržište već odabralo.
3. Dobra regionalna politika **odgovara na proces globalizacije**:
 - (a) fokusirajući se na učenje (LLP),
 - (b) koncentracijom napora na podržavanje preduzeća kako bi prebrodila kognitivnu udaljenost od vrijedne osnovice znanja koja se nalazi izvan njihovog sadašnjeg dohvata, i
 - (c) podrškom akumulaciji i zaštiti socijalnog kapitala potrebnog za saradnju i razmjenu djelimično prikrivenog znanja među preduzećima,
4. **Institucionalni preduslovi ekonomske globalizacije za politiku regionalnog razvoja moraju se razlikovati**: Uvažavanjem specifičnosti određene regije u institucionalnom smislu – doprinosi se regionalnoj konkurentnosti.

Regionalna konkurentnost (osnova razvoja)

- Tradicionalna regionalna razvojna politika je polazila od **komparativnih** prednosti regije kao osnovne orijentacije u njenom razvitku
- Savremena regionalna razvojna politika polazi od **konkurentske prednosti** regije kao osnove njenog razvitka
- Razlika između komparativne i konkurentske prednosti proizlazi iz razlike **kratkoročne (alokativne) i strateške (adaptivne) prilagodljivosti**, odnosno efikasnosti određene regije

Elementi konkurentnosti regionalnog razvoja

Ciljano i uz sinergiju!

- Ekonomija sa svojom industrijskom strukturom i sektorima poslovanja može uspješno konkurisati onima koji raspolažu komparativnim prednostima, pod pretpostavkom da se racionalno odaberu poslovna područja, industrijske grane, odnosno da svoje djelovanje usmjere na **segmentirano**, umjesto masovno tržište (**ciljano djelovanje, klasteri**)
- U okviru različitih proizvodnji i usluga važno je postići odgovarajuću **sinergiju**, koje bi se one međusobno osnažile i tako doprinijele povećanju stepena konkurentnosti regije, kao i stepena razvijenosti netržišnih faktora (razvojna istraživanja, stručna udruženja, informacione usluge, tehnološki centri i sl.).

Faktori regionalne politike

- **Prirodni resursi** (zatečeni i stvoreni)
- **Ljudski resursi** (socio-demografska struktura, kvalifikaciona struktura i sl.)
- **Materijalni resursi** (ekonomska, društvena i socijalna infrastruktura)
- **Društveno-ekonomska osnova** (socijalna kohezija, kulturni identitet, proizvodna struktura i odnosi, proizvodi, usluge i trgovina, konkurentnost i receptivnost)
- **Odnosi snaga** (finansijski kapital, politički, administrativni i zakonodavni okvir, informacije i komunikacije).

Ciljevi regionalne politike

1. smanjenje razlike u stepenu razvijenosti između pojedinih područja,
2. optimalno korišćenje raspoloživih resursa,
3. alokacija kapitala na cijelo nacionalno područje,
4. redistribucija stanovništva,
5. smanjenje stope nezaposlenosti,
6. povećanje ličnog i društvenog standarda stanovništva,
7. usmjeravanje procesa industrijalizacije i razvitak naselja,
8. povećanje konkurentnosti regija, povećanje konkurentnosti nacionalne ekonomije,
9. zaštita životne sredine

Dva osnovna strateška pitanja regionalne politike:

Dva su osnovna strateška pitanja regionalne politike:

- a) **IZBOR MODELA REGIONALIZACIJE**, koja se odnosi na definisanje regija, određenje u odnosu na izbor većeg broja manjih regija ili manjeg broja većih regija, definisanje razvojnih centara i sl.
- b) **IZBOR MODELA MOBILNOSTI OSNOVNIH REGIONALNIH FAKTORA** posebno pitanje mobilnosti kapitala i radne snage: da li regionalnom politikom treba usmjeravati radne mjesta prema izvorima radne snage ili radnu snagu prema radnim mjestima:

1. **Politika: usmjeravanje radnika ka potencijalnom radnom mjestu** - Polazna osnova je preduzetnički motiv pri izboru lokacije, odnosno profit, ako na njega utiče lokacija. Step en optimalnosti je uslovljen interesima preduzetnika. Društveni kriterij optimuma je sekundarnog značaja. Na ovaj način se podstiču migracije. Ako se ovaj model primjenjuje nekontrolisano, posljedice mogu biti prelazak praga koncentracije i povećanje ukupnih društvenih troškova i u mjestu emigracije i u mjestu imigracije.
2. **Politika: radno mjesto radniku** - Polazna osnova je ravnomjeran razvoj nacionalnog prostora. Stvaranje regionalne strukture se realizuje kroz disperziju investicija, stanovništva, stvaranje razvojnih centara. Stimulacija preduzetnika, kao osnovnih nosilaca razvoja, da prihvate ovaj model sprovodi se kompenziranjem njihove izgubljene dobiti kroz određene subvencije.

Regionalna razvojna strategija

- Regionalna razvojna strategija predstavlja dugoročni razvojni okvir za regionalnu politiku, a polazi od regionalnih potencijala i njihove ekonomske valorizacije.
- **Razvojna strategija** determiniše **regionalnu razvojnu politiku** u kojoj do izražaja dolazi razvojna orijentacija koja čini uporište regionalne strukture i njene dinamičnosti i optimizacije.
- U odnosu na regionalnu razvojnu strategiju, regionalni (akcioni) planovi imaju funkciju **instrumentsata za sprovođenje strategije.**

Instrumenti regionalne politike

U nekim zemljama, podsticanje razvoja manje razvijenih regiona, postiže se uspostavljanjem posebnog **fonda za regionalni razvoj**, dok se u drugim koriste **različiti miksevi mjera raspoloživih ekonomskih politika**, kao što su:

- ulaganje u lokalni infrastrukturni razvoj kroz **kapitalni budžet**,
- **dotacije** nedovoljno razvijenim opštinama,
- stvaranje novih **razvojnih centara i biznis inkubatora**,
- **Instrumenti agrobudžeta** za poljoprivredu, šumarstvo i ruralni razvoj
- **različite fiskalne i carinske olakšice** za preduzeća iz razvijenih centara koji se odluče da ulažu u nerazvijene regije ,
- preduzeća iz nerazvijenih područja mogu imati određene prednosti kod javnih nabavki u odnosu na preduzeće iz razvijenijeg područja (izuzeća od pravila za javne nabavke),
- **odobravanje niskokamatnih kredita, nižih poreza i određenih oblika državne pomoći**, u cilju snižavanja troškova proizvodnje preduzeća u slabije razvijenim regijama i podsticanja njihove konkurentnosti,
- Olakšice kod plaćanja poreza i doprinosa na novozaposlene.
- **politika podsticaja mobilnosti faktora** (ostati ili vratiti se u određeni region) kroz:
 - npr. ukidanje propisa o minimalnim zaradama na određenoj teritoriji u određ.vremenu,
 - podrška za razvitak sistema obrazovanja, obuka i cjeloživotnog učenja.)
 - direktna podrška potencijalnim migrantima (naknada troškova seobe, subvencije u stanarini za novodoseljene i sl.)

Nosioci regionalne politike

1. Zakonodavna i upravna tijela vlasti
(upravna tijela na državnom i regionalnom nivou i nivou lokalne samouprave)
2. Političke organizacije i institucije (političke stranke, sindikati, udruženja građana, interesne grupe, međunarodne organizacije, obrazovne i kulturološke ustanove, naučno-istraživačke institucije, vjerske zajednice)
3. Ekonomski subjekti i institucije (preduzeca, banke, institucionalni investitori, privredne komore, udruženja poslodavaca i sl.)

Projekti

Razvojni projekti

- Projekti koji se odnose na izgradnju i/ili rekonstrukciju privredne, komunalne, obrazovne, socijalne, i energetske **infrastrukture**, te infrastrukture u funkciji zaštite životne sredine neophodne za razvoj; jačanje kapaciteta naučnih, obrazovnih, kulturnih i drugih institucija, kao i drugi projekti koji su u funkciji regionalnog razvoja.

Regionalni projekat

- Svaki projekat koji jedinica lokalne samouprave (JLS) ne može samostalno da realizuje.

Indeksi

- Indeks razvijenosti JLS

- Indeks konkurentnosti

Indeks razvijenosti

Kompozitni pokazatelj stepena razvijenosti jedinica lokalne samouprave i regiona koji se računa kao ponderisani prosjek pet osnovnih socio-ekonomskih pokazatelja i to:

1. Stopa nezaposlenosti
2. Dohodak po stanovniku
3. *Prihodi budžeta (sopstveni i zajednički) JLS po stanovniku*
4. Opšte kretanje stanovništva
5. Stepen obrazovanja

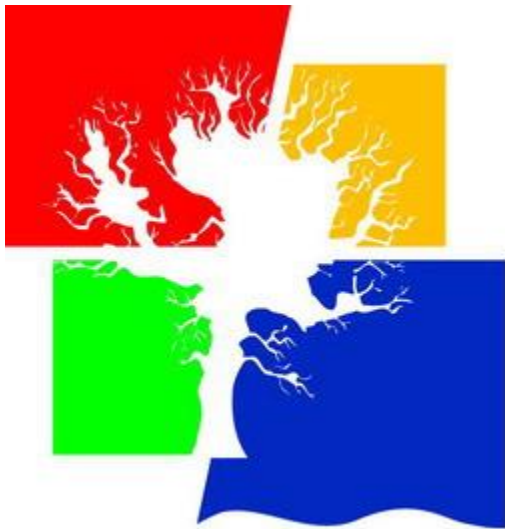
Indeks konkurentnosti

Pokazatelj stepena konkurentnosti JLS i regiona; računa se na osnovu indikatora, koji su razvrstani u **osam** kategorija (podindeksa), od kojih po četiri čine dva osnovna indeksa,

- 1. kvalitet poslovnog sektora** (demografija, zdravlje i kultura; obrazovanje; osnovna infrastruktura i javni sektor; poslovna infrastruktura) i
 - 2. kvalitet poslovnog okruženja** (investicije i preduzetnička dinamika; razvijenost preduzetništva; ekonomski rezultati - nivo; ekonomski rezultati - dinamika).
- Indeks pruža mogućnost međusobnog poređenja JLS i regiona na nivou indeksa i podindeksa.

Infrastruktura

- **Osnovna infrastruktura**
- **Poslovna infrastruktura**

**OVA
ZEMLJA
NAM JE DOM**

Osnovna infrastruktura

- Predstavlja osnovnu tehničku strukturu i sisteme koji **podržavaju društvo**, kao što su:

vodovod, kanalizacija, snabdijevanje električnom energijom, putevi (regionalni, magistralni i lokalni), dostupnost i kvalitet vazdušnog, željezničkog i pomorskog transporta, nastojanja u zaštiti životne sredine (ukupna količina otpada, količina recikliranog otpada, investicije i tekući izdaci za zaštitu životne sredine) i sl.

Poslovna infrastruktura

Predstavlja tehničku stukturu i sisteme koji **kreiraju poslovni ambijent**, kao što su su: broj i površina preduzetničkih zona, IT infrastruktura, dostupnost energenata, razvijenost finansijskog tržišta, lakoća kreditiranja, saradnja privrede i obrazovnih ustanova, dostupnost istraživanja, postojanje i kvalitet dobavljača, broj registrovanih vozila, konkurencija na domaćem tržištu, i sl.

Regionalna ekonomija

2. Teorije regionalnog razvoja

Prof. dr Gordana Đurović

Teorije regionalnog razvoja u ekonomskoj literaturi

1. Regionalni razvoj u klasičnoj literaturi o privrednom razvoju
 - 1.1. Teorija polova rasta (Fransoa Peru)
 - 1.2. Debata o balansiranom i nebalansiranom razvoju
2. Neoklasični model rasta
3. Modeli endogenog rasta
4. Nova ekonomska geografija
5. Novi koncepti regionalnog razvoja
6. Ocjena teorijskih pravaca

1.1. Teorija polova rasta - Fransoa Peru

- **Teorija polarizovanog rasta i razvoja (polova rasta)** zasniva se na premisi da slobodno kretanje ljudi, robe i kapitala na otvorenom tržištu ni na koji način **ne** garantuje ostvarivanje prostorno - ekonomske ravnoteže. Ekonomske aktivnosti i njihov razvoj **ne šire se ravnomerno na prostoru** određene regije. Naprotiv, zakon slobodnog tržišta usmjerava ekonomske aktivnosti ka jednom, dominantnom gradskom centru ili regiji. Na taj način ostvaruje se teritorijalno „nagomilavanje“ robe, kapitala, investicija, informacija i ljudi na jednom mestu, čime se stvaraju preduslovi za nastanak **pola rasta**.
- Pol rasta - urbani centar;
- **Koncentracija i razvoj industrije u centru** utiče na pojačan priliv stanovništva, radne snage, komplementarnih delatnosti, kapitala, investicija, na povećanje potrebe za uslužnim sektorom, na razvoj infrastrukture
- **Gravitaciono polje** - sistem manjih ili većih urbanih i ruralnih naselja između kojih postoji prostorno - funkcionalna hijerarhija⁴⁸ prostoru

Koncentracija u polu rasta

- Prostorni procesi u koncepciji **kružne kumulativne kauzalnosti** imaju i pozitivan i negativan uticaj na periferiju, a ispoljavaju se kroz: „efekte ispiranja“ i „efekte širenja“.
- **Efekte širenja** ogledaju se u: prilivu inovacija u nerazvijeni deo regije, zapošljavanju stanovništva, povećanim izvozom poljoprivrednih proizvoda na veliko tržište razvijenog centra, razvoju infrastrukture, tercijarnih delatnosti, povećanju investicija itd.
- **Efekte ispiranja** podstiču centripetalne sile, koje deluju iz razvijenog centra i zapljuskujući periferiju iz nje povlače: mlado, radno sposobno, edukovano stanovništvo, radnu snagu, sirovine, kapital, mala preduzeća, preusmeravaju investicije itd. Prostorne, funkcionalne i materijalne veze koje se odvijaju između dva ili više pola rasta imaju najčešće linearnu formu.

1.2. Debata o balansiranom i nebalansiranom razvoju

- a) ROZENŠTAJN-RODANOV "FRONT INVESTICIJA" - ravnomjerni i ravnotežni razvoj - uvezivanje tradicionalnih sektora i novih sektora kroz nove investicije
- b) KONCEPT NEBALANSIRANOG RAZVOJA (MIRDAL, HIRŠMAN) - ravnomjerni razvoj nije vjerovatan, neophodno razvijati eksportnu bazu, kroz bazične i indukovane investicije, uz potencijal lančane reakcije; nadovezuje se na teoriju polova rasta; efekti curenja (kad dolazi do „isticanja“ faktora iz perifernih regiona) i efekti raspršivanja razvoja (kad centar povuče i razvoj periferije)

2. Neoklasični model rasta

- Kod Solow-Swanovog modela rasta nisu pojašnjeni izvori rasta tehnološkog napretka (koji se u literaturi često naziva **egzogeni** /*polazeći spolja*/, pa se i teorija tako naziva)
- U srži procesa rasta je produktivnost (pr./zap.)
- **Izvori razlika u regionalnim stopama rasta su:** tehnološki napredak, rast fizičkog kapitala i rast radne snage
- Razlike u razvijenosti su prisutne u kratkom i srednjem roku, dok u dugom roku dolazi do konvergencije
- **Apsolutna konvergencija** (ZUR rastu brže od RZ)
- **Uslovna konvergencija** - vezuje se za strukturu privrede i različite ravnotežne nivoe proizvodnje po stanovniku
- Proces konvergencije između zemalja, često je praćen procesom **divergencije** unutar zemalja
- Naglasak na akumulaciji fizičkih faktora proizvodnje

3. Modeli endogenog rasta

- Ova teorija je proširila neoklasičnim model rasta pružajući nova pojašnjenja o **izvorima tehnološkog napretka**, na kog utiču i ekonomski i drugi procesi (Lukas, Romer)
- Naglasak na procesu **akumulacije znanja**, kao planiranom rezultatu odluka o investiranju u istraživanje i razvoj
- Akumulacija kapitala indirektno podstiče akumulaciju znanja
- **Ljudski kapital i ulaganje u obrazovanje** su ključni
- Direktne interakcije između ljudi zahtijevaju određenju geografsku blizinu, iz čega se može zaključiti da su **šanse za brže prenošenje znanja, geografski gledano, na lokalnom nivou**
- Porast ljudskog kapitala vodi ka inovacijama i privrednom rastu
- Veoma su važne **intervencije javnog sektora u investicije u R&D**, nije moguće očekivati da će se regionalne razlike u inovacijskim kapacitetima smanjiti samo djelovanjem mehanizma tržišta
- Endogeni - polazeći iznutra

4. Nova ekonomska geografija

- Paul Krugman i Masuhita Fujita, NEG
- Stil ekonomske analize koji pokušava objasniti prostornu strukturu ekonomije
- Analitički okvir temeljen na opštoj ravnoteži u kom je prostorni razmještaj regija eksplicitno odredjen mehanizmima utemeljenim na mikroekonomskim modelima
- Ključno je pitanje **lokacije proizvodnje**, tj. geografski raspored ekonomskih aktivnosti, na koji djeluju tzv. centripetalne i centrifugalne sile

Centripetalne i centrifugalne sile u modelima nove ekonomske geografije

Centripetalne sile	Centrifugalne sile
Efekti veličine tržišta	Nepokretni faktori proizvodnje
Razvijena tržišta rada	Zemljišne rente
Prave pozitivne eksternalije	Prave negativne eksternalije

- **Kritika** - Insistiranje na matematičkom formalizmu, izostavljanje raznosti institucija, politike, socijalni i kulturnih faktora na prostorno oblikovanje ekonomskih aktivnosti

5. Novi koncepti regionalnog razvoja

- Više **deskriptivnog** karaktera
- Posmatranje regiona kao prostornih inovacionih sistema, uz interdisciplinarni pristup
- **Pozitivne eksternalije:**
- a) **efekat lokalizacije** - koristi koje proizilaze iz fizičke bliskosti p-ća iste industrije, veći stepen specijalizacije, veća produktivnost
- b) **efekti urbanizacije** - kreiranje aglomeracijskih ekonomija, koncentracija većeg broja p-ća iz različitih sektora
- **Veliki, razvijeni regioni:** Silikonska dolina, Boston-Masačusets (SAD), Grenobl i Sofija Antipolis (FR), Darmštat i Minhen (DE), Kembridž (UK) Piza i Pjaćenca (IT)
- Ove regije su uspjele razviti tip klastera koji se obično naziva **INOVATIVNI MILJE**
- Kreiranje **kolektivnog procesa učenja**, gdje se razvoj znanja i vještina sa jednog p-ća širi i na druga
- Razvoj **klastera** koji uključuju inovativna preduzeća i istraživačke institucije je postao jedan od važnih prioriteta mnogih vlada